будівних підприємствах України. Буде актуальним також дослідження застосування маркетингу та логістики в управлінні бізнес-портфелем підприємства та у ланцюгу формування вартості.

1. Чухрай Н.І. Формування інноваційного потенціалу підприємства: маркетингове та логістичне забезпечення: Монографія/ Наталія Чухрай. – Львів: Вид-во Нац. ун-ту «Львівська політехніка», 2002. – 314 с. 2. Ілляшенко С.М., Олефіренко О.М. Управління портфелем замовлень науково-виробничого підприємства: Монографія / За заг. ред. д.е.н., проф. С.М. Ілляшенка. – Суми:ВТД «Університетська книга», 2008. – 272 с. 3. Чухрай Н., Патора Р. Товарна інноваційна політика: управління інноваціями на підприємстві: Підручник / Н. Чухрай, Р. Патора. – К.: КОНДОР, 2006. – 398 с. 4. Степанов М.В. Маркетинг інновацій на підприємствах України: Автореферат дисертації канд. екон. наук: Державний вищий навчальний заклад „Київський національний економічний університет ім.. Вадима Гетьмана". – К., 2008. – 19 с. 5. Трансформація вартості у розвитку відносин „підприємств-клієнт": Монографія / А. Чубала, Я. Віктор,Р. Неструк, К. Мазурик-Лопацінська, Р. Патора, М. Тимура-Тиц, Я. Отто, Є. Крикавський, Н. Чухрай, М. Василєвський, С. Кубів, О. Мних, Н. Чорнописька, М. Мамчин, Л. Якимишин, Я. Гаврись, Р. Мамчин. – Львів: Вид-во Нац. ун-ту „Львівська політехніка", 2007. – 250 с.

УДК330.15:338.14:368.01/.04:368.1/.9:504.05

М.І. Бублик
Львівський державний інститут новітніх технологій та управління ім. В.Чорновола

СТРАХУВАННЯ ТЕХНОГЕННИХ ЗБИТКІВ – НОВИЙ СЕГМЕНТ НА РИНКУ ЕКОЛОГІЧНОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ

© Бублик М.І., 2009

Досліджено ринок страхових послуг, проблеми його удосконалення, вивчено стан ринку екологічного страхування, запропоновано з метою повного відшкодування техногенних збитків формувати систему страхування від надзвичайних ситуацій техногенного характеру. Обґрунтовано економічну вигоду від впровадження нового виду страхової послуги.

In the paper market of insurance services and market of ecological insurance condition are investigated. It is suggested with the purpose of complete reimbursement of technogenic losses to form the system of ensuring against the extraordinary situations of technogenic character. Grounded economic value from introduction of new type of insurance favor.

Постановка проблеми

На початку третього тисячоліття страхування стало невід'ємним атрибутом становлення ринкової економіки в Україні і досягло рівня одного із стратегічних секторів економіки, який забезпечує стабільність у суспільстві, гарантує власникам відшкодування збитків у разі втрати майна, здоров'я, а також життя. Проте в Україні існуюча система відшкодування збитків є малоефективною, хоча з кожним роком під час господарської діяльності виникає щоразу більше суперечностей між природою і людиною, між окремими суб'єктами суспільних відносин, що приводить до виникнення надзвичайних ситуацій (НС). Це зумовлює наростання в суспільстві проблем соціально-економічного характеру. Виникає потреба у формуванні системи заходів щодо попередження та ліквідації НС шляхом удосконалення економічного механізму відшкодування збитків, серед складових якого найефективнішим є страхування, яке дозволяє регулювати і

компенсувати збитки. Оскільки екологічне страхування є складовою системи раціонального управління охороною довкілля та у зв’язку з відсутністю відповідної системи компенсації збитків, завданих НС, то особливої актуальності набуває проблема розвитку ринку екологічного страхування, загалом, та поділ його на нові сегменти, зокрема.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Суть терміну «страхування» з правового погляду в Україні має офіційне визначення, яке наведене в Законі «Про страхування» від 07.03.96 №86/96-ВР [1], де під страхуванням розуміють вид цивільно-правових відносин щодо захисту майнових інтересів громадян та юридичних осіб у разі настання певних подій (страхових випадків), визначених договором страхування або чинним законодавством за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати громадянами та юридичними особами страхових платежів (страхових внесків, страхових премій) та доходів від розміщення коштів цих фондів. З іншого боку, страхування – це система економічних відносин між певними суб’єктами господарювання: страховиками і страхувальниками, які мають майнову самостійність і зацікавлені передати відповідальність за наслідки ризику стороннім інституціям.

Як вважає С.С. Осадець у роботі [2], з економічного погляду страхування – це двосторонні економічні відносини, де страхувальник з метою забезпечити собі чи іншій особі відповідну суму виплат від страховика у разі настання обумовленої договором або законом події сплачує грошовий внесок, а страховик бере певний обсяг відповідальності на себе і з метою її виконання поповнює та ефективно розміщує резерви, вживає попереджувальні заходи для зменшення ризику або за необхідності перестраховує частину своєї відповідальності. Це, своєю чергою, визначає чотири основні функції страхування: ризикову, резервоформуючу, заощаджуючу та попереджувальну. Суть ризикової функції страхування полягає в переданні за певну плату страховикові матеріальної відповідальності за наслідки ризику, зумовленого подіями, перелік яких передбачено чинним законодавством або договором. Резервоформуюча функція пов'язана з тим, що кожен страховик формує систему страхових резервів, тобто концентрує та розподіляє кошти в обсягах, необхідних як для виконання зобов'язань перед страхувальниками збитків у поточному періоді, так і для відповідного покриття ймовірнісних збитків, що можуть виникнути у наступні роки.

Заощаджуюча функція страхування має соціально-економічний характер: підвищує рівень життя, стимулює грошовий обіг, підвищує купівельну спроможність національної валюти, збільшує інвестиційні можливості країни тощо. Ця функція безпосередньо пов'язана із особистим страхуванням і виплачуються за рахунок інвестиційного доходу в разі дожиття застрахованого до певного віку або події. Суть попереджувальної функції полягає в тому, що учасники страхування, і насамперед, страховики зацікавлені зменшити наслідки страхових подій, через що вдаються до передбачених чинним законодавством або договорами страхування застережень, за якими страхувальник повністю або частково втрачає права на страхові відшкодування. Переважно це стосується випадків протиправних дій або бездіяльності з боку страхувальника щодо застрахованих об’єктів. У рідкісних випадках частина страхових премій витрачається на фінансування попереджувальних заходів. Сьогодні втрачено відому практику спрямовувати страхові ресурси на спорудження й технічне обладнання установ, безпосередньо пов'язаних із захистом населення та його майна (медпункти, пожежні станції, ветеринарні кабінети тощо), оскільки законодавчо не передбачено обов’язкового створення фонду запобіжних заходів.

У роботі [3, с.26–27] визначається ще дві функції страхування: контрольну та інвестиційну, які належать до специфічних функцій, оскільки страхування є складовою частиною фінансів. Суть цих функцій проявляється одночасно з попередніми в певних страхових обставинах, і особливо інвестиційна функція сприяє покращанню стану економіки та розвитку підприємницької діяльності.

Різноманіття інформації про об'єкти та форми страхування потребує відповідного аналізу та узагальнення з метою пошуку ефективних шляхів розвитку цього виду господарської діяльності та оптимального впорядкування економічних відносин у сфері страхування. Розглянемо найпоширенішу класифікацію страхування, де поділ на різні сфери діяльності, галузі, підгалузі, види, підвиди та форми, проводяться за специфікою, об’єктами, категоріями діяльності страхових

компаній. У цьому класичному підході поділ проводиться за історичними, економічними та юридичними ознаками. На основі проаналізованих даних [2, 4] та [3, с.34–40] узагальнимо класифікацію страхування (табл. 1).

Таблиця 1

Класична класифікація страхування

Історичні ознаки	Економічні ознаки	Юридичні ознаки
1. За етапами розвитку страхування. 2. За часом виникнення окремих видів страхування.	1. За інвестиційною складовою договору страхування. 2. За родом небезпеки. 3. За ієрархією небезпек, не пов'язаних між собою. 4. За об'єктами.	1. За видами міжнародних угод. 2. За формою організації. 3. За формами проведення

Найбільшою є класифікація за об'єктами, оскільки об'єкт страхування є визначальним елементом, який окреслює характер та основні умови договору страхування. Саме в цьому випадку виділяють на галузі, підгалузі і види страхування за ієрархічним принципом: галузь (вищий рівень), підгалузь (середній), вид (нижчий рівень). Так, страхування поділяють за галузями на майнове страхування, особисте страхування, страхування відповідальності та страхування підприємницьких ризиків. Своєю чергою галузі поділяють на підгалузі. Класифікація за видами міжнародних угод проводиться за 7 класами довгострокового страхування і 18 класами земельного страхування. Існуюча система класифікації при розподілі усієї сукупності страхових відносин на ієрархічно пов'язані ланки не є універсальною.

Розглянемо екологічне страхування, яке як зазначено в роботі [5], є різновидом страхування цивільної відповідальності власників або користувачів об'єктів підвищеної екологічної небезпеки у зв'язку з імовірним аварійним забрудненням ними НПС та спричиненням шкоди життєво важливим інтересам третіх осіб, що передбачає часткову компенсацію збитків потерпілим. Екологічне страхування пов'язане із системою відносин, що виникають під час виробничої діяльності, між страховиком і страхувальником щодо попередження збитків і їх відшкодування у разі виникнення забруднення НПС, що настало внаслідок НС. В основу екологічного страхування покладено формування страхових фондів для попередження НС; відшкодування збитків, заподіяних юридичним і фізичним особам внаслідок забруднення НПС; забезпечення умов проживання населення і функціонування підприємств всіх форм власності в зонах екологічних НС. Суб'єктами екологічного страхування є фізичні і юридичні особи. Відмінності в об'єктах екологічного страхування є основою його класифікації на підвиди. Відповідно до цього критерію всю сукупність страхових відносин можна розділити на такі підвиди: 1) страхування відповідальності на випадок аварійного забруднення НПС; 2) майнове страхування фінансових збитків, обумовлених аварійним забрудненням НПС; 3) особисте страхування життя, здоров'я, працездатності, і пенсійного забезпечення громадян на випадок настання аварійного забруднення НПС. Отже, екологічне страхування безпосередньо пов'язане із відшкодуванням збитків за умови виникнення забруднення НПС (хоч і в наслідок НС).

Проте наслідками НС може і не бути забруднення НПС, а настання прямих матеріальних збитків (руйнування будівель, споруд, обладнання транспортних засобів продукції, сировини, матеріалів тощо), що належить до страхування за виділенням небезпек ієрархічно не пов'язаних між собою. Крім цього внаслідок НС можливе заподіяння безпосередньої шкоди здоров'ю та життю людей, що належать до іншої підгалузі страхування – страхування від нещасних випадків. Навіть найменша НС може призвести до виникнення підприємницьких ризиків, тобто до переривів у виробництві, виникнення простоїв, недопоставок продукції тощо, що пов'язане із галуззю страхування підприємницьких ризиків. Після Чорнобильської аварії в середині 90-х в Україні виділено окремий вид страхування – страхування ядерних ризиків, що належать до страхування за родом небезпеки. Переважно техногенні НС завдають відчутних моральних збитків особливо від втрати рідних і близьких.

Отже, у разі страхування збитків, завданих НС техногенного характеру, виникає потреба у цілій низці страхових пакетів, з різних галузей страхування, що є обтяжливим для страхувальника.

Постановка цілей

Проаналізувати ринок страхування в Україні з метою його розширення. Дослідити страхові послуги щодо відшкодування збитків від НС техногенного характеру як новий сегмент на ринку страхування, а також запропонувати шляхи впровадження дієвих механізмів щодо формування системи страхування від НС техногенного характеру.

Виклад основного матеріалу

Дослідимо розвиток страхового ринку в Україні. Бачимо, що страхування є однією з тих галузей економіки, у якій за останні роки спостерігається зростання основних показників. Так, рівень страхових виплат (табл. 2) у 2007 р. становив 3634,4 млн грн, що у 3,7 раза менше від отриманих страхових премій (табл. 3).

Кількість страховиків постійно зростає, істотним є приріст страхових резервів та кількості діючих договорів. Позитивною тенденцією є також ріст кількості наданих страхових послуг в Україні. Темпи росту страхових платежів продовжують випереджати темпи росту страхових виплат, існує тенденція значного збільшення сплачених статутних фондів, що свідчить про привабливість для інвестування страхового ринку, як сфери, що динамічно розвивається, а також високої відповідальності страховиків за виконання зобов'язань перед страхувальниками. Як свідчать дані Держкомстату України [6], страхування — це галузь економіки України, яка протягом останніх років має стабільний щорічний приріст обсягів наданих послуг. З урахуванням офіційного рівня інфляції обсяги ринку страхових послуг зросли цілком реально. Питома вага страхових платежів у ВВП ще невелика (близько 1 %).

Таблиця 2

Виплати страхових сум і страхових відшкодувань за 2000–2007 рр. в Україні

Показники за роками, млн.грн.	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Страхові виплати, в т.ч.	399,6	405,0	523,1	847,5	1387,8	1459,1	2445,5	3634,4
добровільне майнове страхування	115,3	137,7	185,2	356,6	777,5	945,5	1799,6	2774,7
обов'язкове страхування	67,5	108,2	105,8	210,6	210,6	203,3	250,2	297,9
добровільне страхування відповідальності	65,0	48,8	65,6	69,3	59,4	58,4	62,7	81,1
добровільне особисте страхування	142,7	100,9	163,6	206,7	327,2	240,7	299,5	421,1
страхування життя	9,1	9,4	2,9	4,3	13,1	11,2	33,5	59,6

Таблиця 3

Надходження страхових платежів за 2000–2007 рр. в Україні

Показники за роками, млн.грн	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Страхові премії, в т.ч.	1738,3	2472,5	3757,3	7338,7	12844,8	8072,5	9239,0	13586,9
добровільне майнове страхування	1061,6	1711,6	2738,9	5728,4	10365,1	5657,1	6521,4	9836,3
добровільне страхування	279,0	228,3	357,2	749,8	1254,4	570,2	538,6	661,5
добровільне особисте страхування	134,2	189,4	245,6	295,8	442,8	592,2	728,4	1094,7
обов'язкове особисте страхування	123,7	152,1	152,2	145,6	177,7	188,6	231,2	216,3
обов'язкове майнове страхування	6,5	15,8	45,9	82,7	65,0	94,2	74,8	74,6
обов'язкове страхування	119,2	165,3	191,7	259,2	372,5	650,5	690,9	1075,5
страхування життя	14,1	10,0	25,8	77,2	167,3	319,7	453,7	628,0

Із загальної суми страхових премій, отриманих українськими страховиками протягом 2007 року, на добровільні види страхування припадало 85,32 %, а питома вага страхових надходжень за окремими

галузями страхування мала таку структуру: майнове страхування – 72,94%; страхування відповідальності – 12,78%; особисте страхування – 9,65%, де страхування життя становило лише 4,62%.

Екологічне страхування характеризується низькими темпами розвитку (за даними Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України) (табл. 4). Так, у 2006 р. страхові платежі за обов'язковими видами страхування, що належать до екологічних видів страхування становили лише 96 864,9 тис. грн., що менше від одного відсотка від загальної суми страхових платежів, отриманих страховими організаціями в 2006 році [7]. Отже, ринок екологічного страхування в Україні перебуває на початковому етапі свого формування та становлення, що свідчить про можливість розвитку цього виду страхування практично в усіх галузях економіки України.

Серед негативних тенденцій розвитку страхового ринку є його диспропорція в регіональному аспекті. Так, у Києві зосереджено близько 40% всіх страхових компаній. На частку національного страхового ринку України сьогодні припадає лише до 0,01% обсягу страхових послуг, що надаються на світовому страховому ринку та 0,05% - в Європі. Це в 492 раза менше, ніж у Німеччині; у 436 разів – ніж у Франції; у 16 разів – ніж у Польщі; у 14 разів – ніж у Росії [7].

Таблиця 4

Стан екологічного страхування в Україні за 2005–2006 рр.

Види страхування	**Страхові премії**		**Страхові виплати**	
	2006 р.	**2005 р.**	**2006 р.**	**2005 р.**
Страхування цивільної відповідальності суб'єктів господарювання за шкоду, яку може бути заподіяно пожежами та аваріями на об'єктах підвищеної небезпеки	59 114,2	49 031,9	19,9	72,9
Страхування відповідальності експортера та особи, яка відповідає за утилізацію (видалення) небезпечних відходів	123,7	160,8	8,7	31,4
Страхування відповідальності суб'єктів перевезення небезпечних вантажів	37 627,0	40 336,1	35,8	180,5
Всього:	**96 864,9**	**89 528,8**	**64,4**	**284,8**

Загалом страховий ринок в Україні охоплює не більше 10% ризиків, тоді як у більшості розвинених країн – не менше 90%. Сьогодні в Україні страхові платежі з усіх видів страхування із розрахунку на одного громадянина становлять 77,99 грн. на рік, тоді як у країнах з розвиненою економікою цей показник сягає однієї тисячі доларів США. Це свідчить про низький рівень страхового захисту фізичних та юридичних осіб. У частковому випадку не розвиненість послуг зі страхування життя можна пояснити недовірою населення до страхування життя, яка була зумовлена великою кількістю шахрайств протягом 1993–1995 рр., пов'язаних із фінансовими пірамідами, що діяли в страхуванні. Проте довгострокові види страхування життя є перспективними видами страхування.

Ще однією негативною тенденцією є низька фінансова місткість страхового ринку України, що веде до перестрахування в іноземних компаніях. У певні роки українські страховики передавали іноземним страховикам (перестраховикам) до 90% страхової премії під час страхування авіаційних і морських ризиків, ризиків здоров'я осіб, як від'їжджають за кордон; до 60% – за "автокаско", до 50% – під час страхування складних і великих майнових ризиків. Сьогодні таку тенденцію призупинено, але ринок перестрахування тільки формується. Значна кількість страхових компаній ще не досягла світового та європейського рівня стандартів роботи, а національний страховий ринок має слабку інфраструктуру, яка не здатна надавати страховикам весь спектр послуг — консультаційні, маркетингові, експертні тощо.

Останнім часом значно посилилася конкуренція між банківським та страховим бізнесом, і переможцями в цій конкурентній боротьбі часто виходять страхові компанії. Наприклад, у Франції за останні 20 років частка особистих заощаджень на банківських рахунках зменшилася з 59 до 15%, а коштів, інвестованих у страхові активи, зросла з 10 до 45%. Поширеним компромісним способом вирішення конкурентних суперечностей між страховими та банківськими установами стало злиття

в тій чи іншій формі банківського й страхового бізнесу в єдиний конгломерат, який одночасно забезпечує банківські та страхові послуги [2].

Розглянемо створену в Україні законодавчу та нормативну базу страхування. У сфері державної політики щодо страхування відповідно до ст. 14 Закону України "Про державне прогнозування та розроблення програм економічного та соціального розвитку України" була затверджена Програма розвитку страхування в Україні на 2001 – 2004 рр. [1], в якій враховано законодавче розмежування сфер діяльності страхування та загальнообов'язкового державного соціального страхування, а також намічено пріоритетні завдання щодо підвищення фінансової надійності страховиків шляхом збільшення статутного фонду страхових компаній до 1 млн. євро, а для страховиків, які здійснюють страхування життя, – до 1,5 тис. євро., покращання механізму формування та розміщення страхових резервів, формування системи перестрахування, удосконалення інформаційного забезпечення страхової діяльності, розвиток соціальних видів страхування, впорядкування видів обов'язкового страхування, удосконалення системи державного регулювання страхової діяльності.

З іншого боку, зросла кількість запитів щодо захисту від забруднення, водних, земельних та повітряних ресурсів. Більшість країн ухвалили закони, що регулюють відносини відповідальності та компенсацій за забруднення, встановлюють жорсткий контроль за дотриманням попереджувальних заходів виробниками, постачальниками, перевізниками, власниками місць зберігання забруднюючих речовин. Переважно в усіх країнах відповідальність за викиди небезпечних речовин у НПС несуть заподіювачі шкоди, які повинні компенсувати не лише прямі втрати, а й витрати на очищення забрудненого НПС.

Проблема охорони НПС набула своєї гостроти і в Україні, оскільки до цього існував принцип «за будь-яку ціну» досягти виконання планів, були відсутні або системно порушувалися нормативи, що обмежують викиди забруднювальних речовин, тобто проводилося екстенсивне природокористування. Низький технічний рівень багатьох виробництв, застарілі технології – це все призвело до порушення екологічної рівноваги та виникнення НС. Частину збитків відшкодовувала держава із централізованих резервів, а з переходом до ринкової моделі економіки компетентну функцію почали виконувати підприємствами і місцевими органами влади, які не мають достатніх коштів. До того ж в Україні відсутні економічні важелі зацікавленості підприємств витрачати кошти на природоохоронні заходи.

Так, Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25.06.1991 р. № 254-IV визначає правові, економічні та соціальні основи організації захисту природного середовища [1], де відповідальність за забруднення НПС несе забруднювач, погіршення природних ресурсів і за порушення законодавства про охорону НПС. Підприємство-джерело підвищеної екологічної небезпеки не несе відповідальності за заподіяну НПС шкоду тільки тоді, коли шкода виникла внаслідок стихійних природних явищ чи навмисних дій потерпілих. Підприємства – не власники джерел підвищеної екологічної небезпеки – звільняються від відшкодування шкоди у випадку, коли шкоду заподіяно не з їхньої вини. Особи-реципієнти мають право на відшкодування неодержаних прибутків за час, необхідний для відновлення здоров’я, якості НПС, відтворення природних ресурсів до стану, придатного для використання за цільовим призначенням. У полісах страхування цивільної відповідальності довгий час використовувався ризик забруднення, проте цей вид страхування виділили в окремий вид через значні суми позовів, складність визначення характеру та винуватця забруднення. Тому навіть створили спеціальні страхові пули для надання розширенішого покриття та забезпечення високих лімітів, достатніх для компенсації збитків. Як наприклад, у 1997 році в Україні створено пул зі страхування ядерних ризиків.

Поліси страхування відповідальності за екологічні забруднення не покривають шкоди внаслідок навмисного порушення страхувальником законодавчих актів, постанов, розпоряджень та інших нормативних документів, що регулюють проблеми охорони НПС. До того ж страховики ще й обмежують максимальну відповідальність грошовою сумою та періодом часу. Ліміти компенсацій, що надаються, не влаштовують підприємства-забруднювачі, оскільки вони є нижчими від реально необхідних. Однак висока вартість страхування не дає змоги придбати страхування з великими

лімітами. Хоча ліміти відповідальності, що надає Лондонський ринок, досягають 70 млн дол, а в Європі вони не перевищують 20 млн дол., та цього є безмірно мало, коли йдеться про масштаби техногенних катастроф, де збитки вимірюються у мільярдах доларів.

НС природного та техногенного характеру щорічно завдають великих збитків економіці кожної країні, тому більшість підприємств за кордоном застраховують свою діяльність від виникнення НС та завдання шкоди НПС. Сьогодні проблема формування системи відносин між страховиком і страхувальником щодо запобігання збитку та його відшкодування у разі аварійного забруднення НПС залишається не вирішеною. Основним джерелом фінансування заходів з попередження НС, подолання наслідків та компенсації збитків є національний прибуток, окрім того в Україні значно зростає частка фінансування цих заходів за рахунок страхових компаній, міжнародних організацій.

Варто зазначити, що внаслідок формування ринкових відносин істотно знижується відповідальність суб'єктів господарювання за наслідки НС та забруднення НПС. Відсутність в Україні екологічної експертизи приватизаційних проектів призводить до зниження вартості об'єктів, що приватизуються, і значно підвищує ступінь екологічного ризику в країні, адже це створює вигідні умови для експорту в Україну екологічно небезпечних підприємств, технологій, екологічно забрудненої продукції. Тому, як один з елементів механізму перебудови ринкової економіки, можна запропонувати новий сегмент екологічного страхування – страхування від техногенних збитків. Цей сегмент страхування є певною системою відносин, що виникають під час антропогенної (виробничої) діяльності, між страховиком і страхувальником щодо запобігання збитку та його відшкодуванню у разі настання НС і включає, як відшкодування збитків майну і населенню, так і шкоди, завданої НПС.

За допомогою цього сегменту ринку страхування можна реалізувати економічну форму відповідальності за негативні екологічні події. Ця нова форма страхування, з'явилась у західних країнах порівняно недавно. Штрафи за забруднення НПС в країнах Західної Європи є доволі високими, тому власники екологічно-небезпечних підприємств не тільки використовують у своїй роботі очисні споруди, але й надають перевагу страхуванню на випадок аварії. Тоді, коли на підприємстві відбувається аварія, то підприємство не тільки платить штраф, але й отримує страховку. За кордоном, наприклад у США, діє Федеральний закон про всебічну відповідальність за відновлення і збереження НПС, відомий під назвою "Суперфонд", де сконцентрована повномасштабна робота щодо перепоховання токсичних відходів з місць їх тимчасового зберігання і приведена до встановлених норм безпеки значна частина звалищ відходів. Державна підтримка страховикам в США здійснюється в тих галузях, де приватні фірми не можуть надати повною мірою необхідне страхове покриття збитків. Федеральний уряд виступає перестраховиком приватних страхових компаній, які надають в розпорядження держави 68% внесків, і коли сума страхових виплат дорівнює чи перевищує встановлений ліміт, кошти, яких не вистачає, надає держава. Отже, цей механізм доцільно застосувати в Україні під час страхування від техногенних збитків.

Відомо декілька ефективних механізмів формування екологічного страхування: економічний, інформаційний, правовий, регуляторний. Основою правового механізм формування ринку екологічного страхування є законодавство про охорону навколишнього середовища. Загалом Закон України "Про охорону навколишнього середовища" є першим серйозним досвідом застосування в Україні ринкового механізму вирішення екологічних проблем. Регуляторний механізм формується відповідним нормативно-правовим забезпеченням: накази; постанови; інструменти; методики. Сьогодні юридичні гарантії відшкодування збитків, завданих забрудненням довкілля та зниження якості природних ресурсів не забезпечені цим механізмом належно.

Аналізуючи підходи, сформовані сьогодні при створенні законопроектів з екологічного страхування, можна побачити, що в них відсутня цілісність під час розгляду галузі страхування техногенних ризиків, тобто відсутній системний підхід. Сьогодні використовується тільки страхування відповідальності за спричинення шкоди, і лише за спричинення шкоди в результаті забруднення. Причому забруднення переважно хімічними речовинами і переважно тільки атмосферного повітря і водного середовища, а також забруднення території шляхом розміщення на ній відходів. Проте шкода здоров'ю людини і екосистемам завдана радіаційним, шумовим, електро-

магнітним, температурним, світловим, вібраційним впливом, або іншими фізичними, хімічними, біологічними шкідливими діями в результаті настання НС є за величиною збитків не меншою.

Отже, специфіка формування ринку страхових послуг із відшкодування техногенних збитків в Україні зумовлена нерозробленістю правової бази, відсутністю висококваліфікованих експертів та юристів, а також спеціальних методик з розрахунку тарифних ставок і резервних фондів. Ці особливості необхідно враховувати під час визначення строків страхування. Тому, на наш погляд, доцільніше було б починати екологічне страхування з короткострокового з поступовим переходом до довгострокового. Під час страхування відповідальності на випадок забруднення НПС, на нашу думку, найефективнішим буде обов'язкове страхування як форма забезпечення страхового захисту інтересів третіх осіб (потерпілих). Під час майнового страхування фінансових збитків, зумовлених НС техногенного характеру можна було б перейняти закордонний досвід „добровільно-обов'язкового" страхування, суть якого полягає в тому, що товаровиробник для отримання ліцензії на той чи інший вид діяльності, пов'язаної з потенційною екологічною небезпекою, зобов'язаний надати фінансову гарантію відшкодування збитку в межах раніше обумовленої суми. Переважно, в якості такої гарантії, укладають договір страхування як найбільш економічно ефективний метод забезпечення зобов'язань. Щодо особистого страхування життя, здоров'я, працездатності та пенсійного забезпечення громадян, то воно може здійснюватися тільки на добровільних засадах. Запровадження економічних механізмів у цьому секторі економіки повинно бути напрямлено на реалізацію головного принципу: сталого розвитку шляхом захисту від техногенних НС.

Інформаційний механізм містить формування стійкого інформаційного поля для населення, підприємств, держави про екологічні загрози шляхом видання різноманітних проспектів, брошур, розміщення інформації на тематичних сайтах в Інтернеті.

У новій концепції, яку запропоновано в Росії, розглядають екологічне страхування або страхування екологічних ризиків в широкому сенсі, де використання страхового механізму є повним захистом від екологічних ризиків, що виникають в результаті діяльності господарюючих суб'єктів. Справді, для страхування у сфері природокористування важливим є те, що в результаті негативної дії відбувається зміна якісних і кількісних характеристик природних ресурсів, у зв'язку з чим виникають збитки у держави, фізичних і юридичних осіб. Тому в Україні можна рекомендувати розробити таку систему страхових послуг, де основними суб'єктами страхування будуть: 1) господарюючі суб'єкти – безпосередні користувачі природних ресурсів; 2) господарюючі суб'єкти – потенційні користувачі, що заподіюють шкоду НПС; 3) громадяни України; 4) органи державної влади або їх представники.

Розглянемо відповідні основи виникнення майнових страхових послуг для кожної з груп. Так, для першої групи суб'єктів, що використовують природні ресурси, є спричинення шкоди природному об'єкту (ділянці надр, ділянці лісу, водним об'єктам) під час проведення природокористування, до того ж можливі два варіанти: 1) спричинення шкоди самим користувачем природних ресурсів в результаті настання техногенної НС; 2) спричинення шкоди зовнішніми джерелами. У першому варіанті рекомендуємо застосувати страхування цивільної відповідальності природокористувача за спричинення шкоди населенню, майну, НПС і природним ресурсам, а у другому за загальногромадянським правом цей ризик покладається на власника природного об'єкта, або орендаря, якщо така умова передбачена договором оренди.

Основою виникнення майнових страхових послуг наступної групи суб'єктів страхування – господарюючих суб'єктів, що є потенційними користувачами, і можуть заподіяти шкоду НПС, є шкода, яка може бути завдана природним об'єктам, а також шкода, заподіяна громадянам і юридичним особам як безпосередньо вражаючими факторами НС, так забрудненим середовищем. Інакше кажучи, тут можна застрахувати відповідальність за наслідки НС спричинені НПС і третім особам. Основою виникнення майнових страхових послуг наступної групи суб'єктів страхування – органів державної влади або їх представників, уповноважених на укладення договорів страхування, може бути спричинення збитку природним об'єктам та майну, що перебувають в державній власності, і необхідність здійснення витрат у зв'язку з їх відновленням. Тут можливе страхування природних та майнових об'єктів як об'єктів майна, або страхування фінансових ризиків. Основою виникнення

майнових страхових інтересів громадян України є майнові послуги, пов'язані із загибеллю або пошкодженням майна, спричиненням шкоди життю і здоров'ю в результаті настання НС події природного або техногенного характеру і наступного за нею забруднення НПС, зокрема, у разі настання катастрофічної події природного або техногенного характеру. Тут можливе страхування життя, здоров'я і майна фізичних і юридичних осіб. Бачимо, що повний елемент екологічного страхування – страхування техногенних збитків є комплекснішим і включає весь перелік можливих ризиків.

Страхування цих ризиків повинно задовольняти такі два критерії: наявність об'єктивного майнового інтересу в збереженні, відновленні, поліпшенні властивостей як природного, та майнового об'єкта або іншого предмета страхування у його власника або орендаря; ризик повинен носити випадковий надзвичайний характер.

Отже, система ефективного страхового захисту інтересів держави, фізичних і юридичних осіб від техногенних ризиків може містити такі підвиди екологічного страхування: 1) страхування цивільної відповідальності за шкоду, заподіяну екосистемам, а також третім особам у результаті настання технологічного ризику; 2) страхування цивільної відповідальності природокористувачів за забруднення НПС, спричинення шкоди здоров'ю і майну третіх осіб; 3) страхування договірної відповідальності природокористувачів (водокористувачів, користувачів надр, лісокористувачів, землекористувачів); 4) страхування фінансових ризиків у частині страхування витрат на відновлення пошкоджених об'єктів, компонентів НПС (витрат на лісовідновлення, витрат на пожежогасіння тощо); 5) майнове страхування як природних, так і майнових, що опинилися в зоні НС об'єктів (наприклад, страхування ризиків втрати, загибелі, пошкодження ділянок надр, ділянок лісового і водного фондів, об'єктів нерухомості переданих в користування або оренду); 6) страхування життя і здоров'я фізичних осіб від надзвичайних ризиків техногенного характеру; 7) особисте страхування інспекторів охорони лісових ділянок, морських акваторій, заповідників і національних парків і інших категорій службовців, що безпосередньо пов'язані своєю діяльністю з охороною НПС.

Для цього рекомендуємо створити цілісну систему страхування в Україні, яка припускає формування спеціально резервованих ресурсів у вигляді матеріальних і грошових засобів, за рахунок яких проводитиметься відшкодування втрат. Призначені для цієї мети резерви мають стати сукупним страховим фондом техногенного страхування. Серед джерел поповнення сукупного страхового фонду від техногенних збитків можуть бути: 1) засоби державного бюджету; 2) засоби регіональних і місцевих бюджетів; 3) засоби державних позабюджетних екологічних фондів; 4) засоби резервів, що створюються господарюючими суб'єктами самостійно через самострахування; 5) засоби тих, що беруть участь в суспільствах взаємного страхування господарюючих суб'єктів; 6) страхові внески громадян і суб'єктів господарської діяльності в страхові компанії. Також джерелами поповнення сукупного страхового фонду від техногенних збитків можуть стати: 1) цільові засоби держбюджету або бюджетів суб'єктів України; 2) ресурси спеціально створюваних екологічних або інших фондів, спрямованих на реалізацію екологічної політики; 3) ресурси фондів або резервів, що створюються господарюючими суб'єктами, на основі самострахування; 4) резерви страхових компаній у частині, сформованій для страхування екологічних ризиків.

В якості джерел поповнення сукупного страхового фонду від техногенних збитків для забезпечення інтересів СПД доцільно було б використовувати: 1) засоби самостійно сформованих шляхом самострахування резервів; 2) резерви, сформовані за участю природокористувачів у суспільствах взаємного страхування; 3) резерви страхових компаній у частині, сформованій за рахунок страхових внесків природокористувачів; 4) засоби державного або регіональних бюджетів, зарезервовані для ліквідації НС або засоби державного фонду на випадок недостатності вищеперелічених резервів. Серед джерел поповнення сукупного страхового фонду від техногенних збитків для забезпечення інтересів громадян України екології можуть бути: 1) засоби державного або регіональних бюджетів, зарезервовані для ліквідації НС; 2) резерви страхових компаній в частині, сформованій за рахунок страхових внесків громадян. Така цілісна система ефективного страхового захисту інтересів держави, фізичних і юридичних осіб від техногенних ризиків сприятиме розширенню ринку страхових послуг у сфері природокористування і охорони НПС.

Переважно всі страхові компанії побудовані на основі класичного маркетингу. Для формування сегменту страхування техногенних збитків така організація роботи страхової компанії не є ефективною. Доцільніше буде побудувати роботу на основі мережевого маркетингу. Пропонуємо формувати цей сегмент ринку, використовуючи повний комплекс маркетингу. На нашу думку, важливо запровадити нові форми страхових послуг спочатку як додаткові послуги таких видів страхування: страхування автомобілів, майна, споруд, обладнання, продукції, сировини, матеріалів, а також до всіх видів страхування відповідальності.

Для підтримки формування нового сегменту, підвищення ефективності роботи страхової компанії, покращання рівня якості обслуговування і відповідно, вдосконалення процедури надання страхових послуг, доцільно було б:

1. Побудувати роботу страхової компанії на основі мережевого маркетингу. Це дозволить збільшити кількість і якість продажу страхових полісів.

2. Систематично підвищувати рівень кваліфікації працівників, де метою цих дій має бути збільшення кількості тренінгів, що проводяться компанією.

3. Систематично перевіряти рівень знань та вмінь працівників з метою просування нового сегменту страхування.

4. Підвищувати рівень якості виконання роботи працівників компанії, де при кожному контакті з клієнтом працівники повинні надати вичерпну інформацію за видами послуг компанії, представити клієнту вигоди, які він отримає у разі страхування саме від техногенних збитків.

5. Розвивати інформаційні джерела компанії, забезпечують користувачам постійний доступ у мережі Інтернет до сайту компанії, на якому повинна бути вичерпна інформація про повний вид послуг. Надати можливість користувачам в режимі онлайн індивідуально для себе розрахувати вартість страхової послуги щодо відшкодування техногенних збитків.

Висновки

Отже, аналіз ринку екологічного страхування показав, що цей ринок перебуває на стадії формування, є перспективним і потребує розробки ефективних механізмів його формування. Удосконалення ринку екологічного страхування доцільно здійснювати шляхом створення стійкого інформаційного поля для населення, підприємств, держави; а також покращенням правового та регуляторного механізмів з метою формування збалансованого природокористування. У результаті виконаних досліджень обґрунтовано потребу у розвитку системи страхування від НС. Запропоновано вивести на страховий ринок України нову послугу — страхування від техногенних збитків. Це є економічно вигідним, адже сума страхового платежу є значно меншою, ніж сума, яку страхувальники повинні будуть зарезервувати для відшкодування можливих збитків, а отже, вони матимуть в обороті більшу суму грошових коштів і, відповідно, більший прибуток. Для страхових компаній за правильного підходу до оцінки ризиків та розрахунку можливих збитків, що можуть бути завдані НС, ця діяльність також є прибутковою. Надання цих страхових послуг фізичним та юридичним особам дозволить розширити ринок страхування і посилити страховий захист майнових прав та інших інтересів фізичних та юридичних осіб.

У роботі запропоновано для підтримки формування нового сегменту і відповідно, вдосконалення процедури надання страхових послуг, вжити такі заходи: побудувати роботу страхової компанії на основі мережевого маркетингу; систематично підвищувати рівень кваліфікації працівників та здійснювати перевірку якості виконання робіт; розвивати доступ до інформаційних джерел.

Перспективи подальших досліджень

Ця проблема потребує надалі розробки підходів до визначення розмірів тарифів, часових інтервалів на погашення збитків, а також обґрунтування оптимальних лімітів компенсацій, що надаються підприємствам-забруднювачам.

1. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25.06.1991 р. № 254-IV [Електронний ресурс] – Режим доступу http://www.ngo.if.ua/themes/ngo/material.asp. 2. Осадець С.С. Страхування /підручник /вид. 2-ге/ ред. /С.С.Осадець/ – К.: КНЕУ, 2002. – 599 с.

[Електронний ресурс]. Режим доступу: //enbv.nerod.ru/text/Econom/strah/str.html: 3. Вовчак О.Д. Страхування: Навч.пос. /Вовчак О.Д/- Львів: "Новий Світ — 2000" , 2006. – 480 с. 4.Ротова Т.А. Страхування: Навч.посіб. /Т.А.Ротова, Л.С.Руденко/. – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2001. – 400 с. 5. Романенко Є. Ринок страхування: тенденції та проблеми [Електронний ресурс] / Євген Романенко/ – Режим доступу: http://www.personal.in.ua/article.php. 6 .Державний комітет статистики України. [Електронний ресурс] – Режим доступу.: http://www.ukrstat. gov.ua 7. Державна комісія із регулювання ринків фінансових послуг [Електронний ресурс] – Режим доступу.: http://www.dfp.gov.ua. 8. Проект рабочей группы Ассоциации экологического страхования „Основные подходы к созданию системы страховой защиты от экологических рисков в России". [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.aekos.ru/activity/normative/workgroup/4_7.

УДК 331+378

Р.О. Винничук
Національний університет "Львівська політехніка",
кафедра менеджменту організацій

ДОЦІЛЬНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ ФОРМУВАННЯ РЕГІОНАЛЬНОГО ІННОВАЦІЙНОГО ГАЛУЗЕВОГО НАВЧАЛЬНОГО ЦЕНТРУ РОЗВИТКУ ПЕРСОНАЛУ ТУРИСТИЧНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

© Винничук Р.О.,2009

Йдеться про створення регіонального інноваційного галузевого навчального центру розвитку персоналу на прикладі туристичної галузі. Розкривається сутність корпоративного університету та описуються мета, цілі та завдання цього центру. Наведено переваги та недоліки різних шляхів комплексного навчання персоналу туристичних організацій.

Ключові слова: туризм, розвиток персоналу, корпоративний університет, мета, цілі, завдання.

In the article speech goes about creation of regional innovative of a particular branch educational center on the example of tourist industry. Essence of corporate university is opened up and a purpose, aims and tasks of this center, is described. Advantages and lacks of different ways of complex studies of personnel of tourist organizations are given.

Keywords: tourism, development of personnel, corporate university, purpose, aims, tasks.

Постановка проблеми

У сучасних умовах господарювання, які супроводжуються кризовими явищами, виникає необхідність прийняття нових нестандартних рішень у всіх сферах діяльності суспільства. Питання розвитку туризму сьогодні, безумовно, перебувають серед першочергових з-поміж завдань економічного піднесення країни, а особливо в розрізі підготовки до Євро-2012, розвиток туризму і курортів стає одним з пріоритетних напрямів розвитку економіки держави, важливим джерелом наповнення бюджетів усіх рівнів, соціального розвитку держави, створення нових робочих місць у туристичній галузі та забезпечення їх кваліфікованими та компетентними кадрами. З іншого боку, на фоні світової фінансово-економічної кризи, що проявляється в Україні особливо гостро, туристичні підприємства є обмежені у своїх ресурсах щодо якісної та належної підготовки та розвитку персоналу. Тому виникає необхідність у пошуку нових шляхів розвитку персоналу,